

ločenost gre pri Majcnu v večini primerov, čeprav jo prav tako povečini spremljajo ekspresionistične podobe bodisi s socialno ali »duhovno« vsebino. Vzlic temu Majcnova dela izražajo — dasi v omejenih razsežnostih — radikalnejše in nove poglede na bivanje, ki pa bi jih seveda bilo mogoče določiti bolj zanesljivo ob natančnejši analizi vseh njegovih tekstov. Ob prvi knjigi lahko rečemo, da je avtorjev uspeh najvidnejši v črticah, manj v dramah ali v poeziji. Sicer pa na obeh proznih področjih ne more prikriti Cankarjeve šole, na kar je že opomnila M. Boršnikova v spremni študiji. Kar pa je izrazito Majcnovega, je njegovo odkrivanje osamljenega, odtujenega človeka, ki se v dotedanji slovenski prozi pojavlja le kot družbeni in nacionalni izobčenec, ne pa kot posameznik, ki bi iskal avtentičnejše možnosti za svoje bivanje. Seveda Majcnov napor v tem smislu ni senzacionalen, se pravi, da ne more presenetiti ne v »povesticah«, kjer je sicer njegova lapidarnost našla najustreznejšo obliko izpovedi, ne v dramah, kjer mu večkrat manjka oblikovalne moči (Dediči nebeškega kraljestva) in niti ne v poeziji, ki avtorja ne razkriva v luči, kakor se nam zdi, da ga poznamo. Vsekakor pa izid njegovih nadaljnjih izbranih del smemo z zanimanjem pričakovati. Prvo knjigo je uredila Marja Boršnik ter ji dodala študijo o avtorjevih tekstih do leta 1925, ki jih ta knjiga zajema.

J. Horvat

KOMENTARJI, GLOSE, EPIGRAMI

ARABCI — TRIUMF IN TRAGEDIJA. Že dolgo ni kak dogodek izzval tako globoke politične in moralne krize kot nedavni spopad na Srednjem vzhodu. Šest dni je trajala vojna, šest dni so naše misli travmatično iskale vzroke tega konflikta. Ko se je končala vojna, se je začela še druga travma — kriza naše vesti, naše morale, naše človeške odgovornosti.

Še danes sprašujemo vsi svojo vest. Še danes se mučimo in potimo ko v kaki stari grški drami. Razmišljamo, ko so splahnele iluzije, da so vojne v drugi polovici našega stoletja nemogoče.

Razmišljamo o tem, zakaj je spopad med Arabci in Židi tako pretresel svet, zakaj je sprožil že prvi dan tisoče vprašanj. Zakaj nastajajo prav na Srednjem vzhodu tako tragični obračuni. Saj je to v bistvu pustinja, le nekaj nafte je pod zemljo. Prek te pustinje drži ena samo poštena pot — Sueški prekop.

V novejši zgodovini so bili večji konflikti. V korejski vojni 1950/51 je sodelovalo skoraj milijon ljudi. V Vietnamu bo morda drugo leto že milijon vojakov. Kitajska lahko mobilizira 500 ali tudi 1000 divizij. Kitajska ima 750 milijonov ljudi plus hidrogensko bombo. Zakaj o vsem tako tako malo razmišljamo. Zakaj takoj napihnemo vsak incident na Sinaju?

Vse to se sprašujemo in še marsikaj. Kaj je bil nedavni spopad — spopad dveh dinamičnih nacionalizmov? Konflikt med mestom in vasjo — med Izraelom in Arabijo? Je bila to konfrontacija med Zahodom in Vzhodom? Samo veriga v večtisočletni zgodovini narodov vzhodnega Sredozemlja?

Konflikt je imel svoje globoke vzroke, imel bo tudi svoje posledice. Arabci so vojno izgubili, Arabci pa poosebljajo nerazvite narode — polovico človeštva.

Njihov razvoj je bil mogočni crescendo — vsaj tako smo pisali. Egipt je bil od leta 1945 Piemont arabskega osvobodilnega gibanja. Kairo je poosebljal Afriko in Azijo, vse mlade nerazvite nacije. Se bo zdaj razvoj arabskih narodov ustavil, bodo še bolj združili svoje moči?

V tem članku bomo govorili samo o vzrokih konflikta, o mestu Arabcev v zgodovini. O posledicah bomo pisali pozneje, ko se bo razkadil prah in bodo pogasili pepel. V tem labirintu je težko videti eno samo drevo — morali bi daleč iz gozda.

* * *

Arabci in Židje so se pojavili v zgodovini že davno. Takrat Evrope še ni bilo, luč sveta je sijala le na obalah Sredozemlja. V Aziji je gorela bakla svetlobe v Indiji pa na Kitajskem.

Židovska zgodovina se je začela pred 3000 leti, vsaj tako piše Sveto pismo. Arabci so pred 1500 leti živeli še globoko v puščavi, šele v sedmem stoletju po našem štetju so prodrli v Mezopotamijo in na obale Sredozemlja. Že v istem veku so prišli do Gibraltarja, v Aziji pa so se ustavili šele na mejah Kitajske.

Židi so izgubili svojo državo pred približno dva tisoč leti, za rimskega imperija. Kmalu nato so se razpršili po vsem svetu — diaspora. V Palestini je ostala samo peščica — pa še ti so živeli v mestih. Leta 1948 je nastala na razvalinah britanske Palestine druga židovska država — Izrael. Amerika je priznala to državo deset minut po njeni proglasitvi — kar brzojavno, Sovjetska zveza nekaj dni potem.

Arabsko osvobodilno gibanje se je začelo konec prejšnjega stoletja, vendar so se prve arabske države pojavile šele v tridesetih letih tega stoletja. Arabska renesansa je eden izmed fenomenov našega časa — del velikega osvobodilnega gibanja v svetu. Arabski nacionalizem je dobil nenadoma svetovne dimenzije. Islam se vse bolj umika iz zavesti milijonov in milijonov. Ideja vélike arabske nacije — panarabizem — osvaja srca. To je zdaj nov motor, njegova kolesa se ne ustavijo.

Kakšna »igra« zgodovine! Če bi bili Židje, ko so se vračali iz egiptovskega suženjstva, zavili na vzhod, v puščavo — bi se bili izgubili. Postali bi bili Arabci, živeli bi ko beduini.

Ker so šli čez Jordan v Palestino, so postali nacija. Začeli so se razlikovati od sosednih plemen. Postali so del zgodovine in v zgodovini človeštva so se zapisali z vélikimi črkami.

Nobena nacija ni dala toliko človeštvu kot Židje. Dali so več ko Grčija, več ko Indija. Le pomislimo, na kako skromnem prostoru so živeli. Od severa na jug je merila njihova država le nekaj sto kilometrov, od vzhoda na zahod, od Jordana do Sredozemlja le 100 km. Indija pa seže od Himalaje do Indijskega oceana, od ledenikov Azije do nekaj stopinj nad ekvatorjem. Indija je v pravem pomenu besede subkontinent. Palestina je bila na zemljevidu sveta le skromna pika.

Egipt je dal arhitekturo. Piramide so eden največjih spomenikov človeštva. Piramide so »dokaz modrosti narodov starega veka«, je dejal predsednik kitajske vlade Ču En Laj ob svojem obisku v Kairu decembra 1964.

Mezopotanija je dala astronomijo. Ugotavljali so sončne in lunine mrke. Na starih kaldejskih kartah je bila Mezopotamija — dolina Evfrata in Tigrisa

— sredi sveta. Babilonija je bila preprežena s kanali, v tej deželi je baje živelo 30 milijonov ljudi. Zdaj ima Irak le dobrih osem milijonov.

Perzijsko cesarstvo Ahemenidov je bila prva velika organizirana država na svetu. Segalo je od Indije do Balkana pa od Kaspiškega morja do Nila. To, kar je bila Grčija na Sredozemlju, je bila Perzija v Aziji.

Židje so dali prvo monoteistično vero. To je bila globoka revolucija za tiste čase. Abraham je prvi podrhl hram, v katerem so častili malike. V Uru je dal postaviti svetišče, ki je bilo posvečeno enemu samemu bogu — Jehovi.

Arabski Alah ima v bistvu vse elemente Jehove. Tudi ime je izvedeno iz te besede. Za Mohameda so bile močne židovske kolonije v osrednji in južni Arabiji. Ob razglasitvi Izraela je bilo v Jemenu še 50.000 Židov. Medtem so se vsi vrnili v Izrael, le v Adenu je ostalo še 200 Židov.

Iz židovske vere — starega testamenta — se je pred dva tisoč leti rodilo krščanstvo. Kristus je bil Žid, ki je pridigal novo vero. Ker je obljubljal svetovno kraljestvo za vse, tudi nežide, so ga Židje izdali. Živel so pod rimsko okupacijo — v tej klimi se je Kristusov nauk širil naprej. Židje so hoteli svoje kraljestvo, pravico samo zase. Judaizem ni bil nikoli univerzalna religija.

V sedmem stoletju po našem štetju se je rodil v srcu Arabije islam. Ta je bil po interpretaciji nekaterih le herezija krščanstva. Dejansko pa ima islam več skupnega s starim židovstvom. Nova vera je nastala na tleh puščavske Arabije — Arabija Deserta — daleč od vseh središč sveta.

Kaj pa pravijo zgodovinarji? Angleški historiograf Arnold Toynbee poudarja, da je islam »ekstrovertna religija«. Budizem pa je »introverten«. Vsak išče svojo rešitev, vsak ima lahko svojo interpretacijo.

Mohamed je bil ne le ustanovitelj islama, položil je tudi temelje arabski naciji. Rimska »Arabia« je obsegala le neznamen del Arabskega polotoka, v bistvu samo Transjordanijo. Arabci so pozneje ustanovili enega največjih imperijev, kar jih pozna naša zgodovina. Spremenili so lice velikega dela, že tedaj visoko civiliziranega sveta, zapustili so izredno bogato kulturno dediščino.

Arabsko-muslimanski imperij je dosegel svoj pogoj za Omajadov in Abasidov — malo pred letom tisoč. Od Maroka do Indije in vrat Kitajske so govorili in pisali arabsko. Arabski jezik je postal to, kar je bila pozneje latinščina v Evropi — svetovni jezik.

Z razširitvijo arabske politične oblasti so se arabski jezik, arabska pisava in kultura, arabska filozofija in umetnost razširile daleč na vzhod in zahod. Arabska kultura je postala svetovna kultura.

Predvsem pa so bili genialni posredniki. Posredovali so sadove grške, helenistične, iranske in indijske civilizacije. Združili so v idealen sistem tisočletno tradicijo Grčije, Rima, Palestine in Perzije. Iz vseh teh elementov so ustvarili harmonistično in racionalno sintezo. Nekateri zgodovinarji zatrjujejo, da lahko štejemo islam za enega najbolj reprezentativnih naslednikov helenizma.

Arabci so dali veliko človeštvu: jezik, vero, retoriko, odprli so trgovino med Azijo in Evropo. Ustvarili so sintezo med Vzhodom in Zahodom. To je uspelo dotlej samo Aleksandru Velikemu. Od Buhare in Samarkanda do Kordove so tekmoval arabske univerze za ime in prestiž.

Arabske karavane so prekrizale velik del tedaj znanega sveta. Seznanile so Zahod s traktati indijskih matematikov, posredovale so mu prve prevode Platona in Aristotela, epe Perzije. Od Španije do Indonezije so še živi sledovi

civilizacije, ki je pripravila tla renesansi. Še so spomeniki religije, ki je bila za Orient to, kar je bilo krščanstvo za Okcident.

Ekspanzija Arabcev je bila po mnenju angleškega orientalista Bernarda Lewisa ekspanzija arabske nacije — ne islama. Isti poudarja, da so starejši zgodovinarji čisto precenjevali pomen in vlogo religije pri ozemeljski razširitvi Arabcev. Zdaj pa jo mnogi — podcenjujejo.

Angleški zgodovinar pravi, da je bila ekspanzija mogoča šele, ko je islam povezal Arabce v dobro organizirano plemensko konfederacijo. Šele tedaj, ko je združil prej sprta plemena v čvrsto politično skupnost.

Vera je dala Arabcem nove moči, novo misijo. Vendar pa so bile ekspanzionistične težnje Arabcev očitne že prej. Že nekaj stoletij pred prerokom so arabska plemena počasi a vztrajno prodirala na sever proti plodnim ravninam Mezopotamije in Palestine. Mohamed je dal Arabcem le končni signal.

* * *

Židje so predstavniki Semitov, Arabci so. Sabejci v Južni Arabiji so bili, pa Nabatejci v Jordaniji. Tudi Feničani so bili otroci Sema. Ustanovili so Kartagino, državo, ki bi bila kmalu zbrisala Rim s karte sveta. Njihova domovina pa je bila današnji Libanon.

Današnji Židje govore v bistvu isti jezik kot pred dva tisoč leti — hebrejščino. Ta jezik so v srednjem veku in potem vse do ustanovitve druge židovske države leta 1948 govali samo v sinagogah. Bil je le jezik liturgije. Zdaj je ponovno oživel, postal je živ jezik. Biblija in jezik — to sta najmočnejša elementa židovske nacije. Oba imata stare korenine, oba kažeta s prstom v mistično zgodovino.

Zanimivo je, da poskus oživitve irščine ni uspel, čeprav imajo Irci svojo državo že od leta 1922. Največji irski pisatelji so vedno pisali angleško. Shaw, Joyce in drugi so bili veliki mojstri angleščine.

Arabščina je eden najbolj plemenitih in poetičnih jezikov sveta. Ta jezik govori danes okrog 100 milijonov ljudi. Tudi v Sudanu govore arabščino pa na južnem robu Sahare. Arabščina je danes šesta najmočnejša jezikovna skupina na svetu. Največ ljudi govori seveda kitajsko, potem pa pridejo približno v tem vrstnem redu: angleščina, ruščina, hindi, španščina. Indonezija ima zdaj približno 108 milijonov ljudi, vendar govore na otokih razne jezike.

Iz klasične latinščine so se razvili številni jeziki — italijanščina, francoščina itd. Tudi iz korana — klasične arabščine — so se razvili mnogi dialekti. Arabci ne govore radi o jezikih. Fikcija, da govore vsi en jezik, imajo eno vero, skupne tradicije, skupno usodo — da so vsi eno — mora absolutno ostati. Arabija še ni imela svojega jezikovnega reformatorja — svojega Vuka Karadžića.

Zato še vedno dilema: ali naj uporabljajo klasično arabščino — ali pa živ, kolokvialni jezik. Arabci še nimajo moderne jezikovne verzije korana, še vedno vztrajajo pri starih tekstih. Koran je pravzaprav arabska latinščina.

Če bi začeli pisati v vsaki deželi v svojem jeziku, bi se razblinila utvara, da so eno. Arabci še vedno vztrajno zatrjujejo in prisegajo, da so ena nacija.

Tudi Simon Bolivar je pred 150 leti sanjal o veliki konfederaciji španske Amerike. Skliceval se je predvsem na skupni jezik pa isto vero. Južna Amerika je danes poleg Afrike najbolj fragmentiran kontinent.

Slovani so dolgo časa negovali idejo panslavizma. Turki so po prvi svetovni vojni govorili o panturanizmu — velikemu Turanu. Ta država naj bi zajela v svoje meje vse turške narode. Segala pa naj bi od carigrajskih vrat do Pamirja, strehe sveta.

* * *

Britanski zgodovinarji zatrjujejo, da je Anglija rešila Indijo pred dezintegracijo, pred razpadom na drobne kose. Indija, pravijo, je bila samo geografski pojem. Od leta 1947 imajo Indijci eno državo in živijo pod skupno streho — prvič v moderni zgodovini. Indijska cesarstva na severu, v dolini Gange, niso nikoli zajela v svoje meje tudi polotoške Indije — Dekanske planote in tropskega juga.

Indija ima eno državo, eno prestolnico, enega poglavarja. Arabci pa so razbiti na trinajst držav. In vendar je med arijsko Indijo na severu in dravidskimi narodi na jugu velikanska razlika. Ariji živijo v povirju Inda in Gande, dravidski narodi pa gledajo na topli Indijski ocean.

Na severozahodu Indije se že čuti dih osrednje Azije, piš njenih mrzlih vetrov, hlad zasneženih vrhov. Ljudske igre Patanov spominjajo na Kazahe v sovjetski osrednji Aziji. Indijski jug pa ima antropološko več skupnega z Afriko, s tropskim svetom ob ekvatorju kot z nižino ob Gangi.

Kljub vsem razlikam med severno in južno Indijo se Indijci vsak dan bolj zavedajo, da so eno. V Indiji govorijo več tucatov jezikov, med njimi so velike razlike, vsak dan večje. Naj cvete čim več rož. Indijci se zavedajo, da je moč v posebnem razvoju vsakega naroda. Njihovo geslo je »Unity in diversity«.

Nasprotno pa imajo Arabci en jezik, eno vero in skupen zgodovinski izvor. Vendar nimajo ene države. Razdeljeni so na celo vrsto večjih in manjših dežel, na sultanate, šejkate — kakor so se razdelili tudi jeziki na babilonskem stolpu.

Le malo časa so živeli Arabci pod skupno streho. Arabska plemena je prvi združil Mohamed. Ta je ne samo položil temelje veliki arabski državi, dal je Arabcem tudi zavest, da so nacija. Arabija je danes še več — ideja. Tudi Izrael je ideja.

Spori, ki so izbruhnili po prerokovi smrti za njegovo dediščino, so kmalu razbili arabski Commonwealth na drobne kose. Arabski vladarji so le nominalno priznavali oblast bagdadskega kalifa.

V začetku šestnajstega stoletja so prišle te države druge za drugo pod turško oblast. Izgubile so praktično vsako samostojnost. Šele porazi otomanskih čet v Prednji Aziji, postopen umik z Balkana, evakuacija Napoleonovih vojakov iz Egipta so pomagali oživeti vsearabsko idejo.

Leta 1945 so v Kairu ustanovili Arabsko ligo. Uradni terminus za to nastavbo je Union Arabe, ne Liegue Arabe. Vendar uporabljajo praktično zdaj drugi izraz.

Fasada je lepa, baročna palača se sveti od Maroka do Kuvaita na Perzijskem zalivu. Toda lepo pročelje ima tudi razpoke, večje kot si mislimo. In to je tako tragično.

Zato se Arabci ne morejo uveljaviti v svetu, zato še vedno doživljajo poraze, katastrofe. Še vedno brusijo nože — drug proti drugemu. Spuščajo se v čudne kombinacije. Na televiziji in v radiu deklamirajo, da je med njimi popolna sloga, nato pa bruhajo ogenj in žveplo drug na drugega.

Zakaj ta velika skupnost narodov ne more živeti v miru? Zakaj so Indijci pod eno streho in vendar se tako težko razumevajo med seboj? Celo sovražijo se.

Arabci so vedno živeli v miru in slogi, zdaj ne najdejo več skupnega jezika. Hindujski (Indijci) in muslimani (Pakistanci) so živeli tisoč let v miru. Zdaj jih loči pravi zid sovraštva.

Francozi in Nemci so trikrat v novejši zgodovini merili svoje moči. Dvakrat so prodrli Nemci v Pariz, v zadnji vojni so zasedli celo Pireneje. In vendar so zgradili po tej vojni nove mostove čez Ren. Verdun, kjer je padlo milijon Francozov, je le še tragičen spomin in opomin bodočim rodovom.

Francoski vladarji so pred več sto leti centralizirali oblast — Francija je postala na znotraj in na ven eno. Bismarck je sredi prejšnjega stoletja združil nemške dežele v eno državo. Tudi Italija se je leta 1870 združila. Pakistan je združen pod eno oblastjo, vendar je sestavljen iz dveh popolnoma različnih polovic. Zahodni in Vzhodni Pakistan imata tako malo skupnega. Le vera je ista.

Arabija pa je razbita ko srednjeveška Nemčija, Arabski Commonwealth je fragment, meje med arabskimi deželami so umetne, načrtane so bile na zemljevidu. Tudi v Afriki je tako.

* * *

Zdaj pa zdaj se pojavi na razburkanem arabskem morju nov junak, in že mislijo Arabci, da so končno dobili svojega junaka. Mislijo, da so našli novo arabsko idejo, filozofijo in ideologijo. Nova ideja naj bi nadomestila umirajočo disciplino islama.

Nacionalizem v Aziji in Afriki je zelo močen. Še prav posebno pa velja to za Srednji vzhod. Vendar še tako goreč nacionalizem ne more rešiti zapletenih vprašanj našega stoletja. To je lahko odličen mobilizator, ne more pa biti organizator.

Arabija je v svetovnem merilu še vedno vas. Največja vas sveta je gotovo Kitajska, nato pa pridejo, v približno tem vrstnem redu: Afrika, Indija, Latinska Amerika, Arabija. Ta je na petem mestu. In ta vas kljub številčni in tehnični premoči, kljub nafti in Sueškemu prekopu ni bila kos majhnemu, vendar dobro organiziranemu mestu.

Arabija je kljub milijonskim mestom, kljub vsem univerzam še vedno nerazvita dežela — vas. In ta vas je pred vrati Evrope. Tudi Indija je velika vas, vendar — ta je daleč od nas. Indija gleda na Indijski ocean.

Arabci kot posamezniki briljirajo, kot narod pa so še vedno romantiki. Čeprav toliko govorijo o prihodnosti, živijo še vedno v preteklosti. Še se vdajajo iluzijam, da so najvažnejša nacija na svetu. Še ne znajo oceniti svojih moči in perspektiv. Zato doživljajo tako neljube poraze. Njihova čustva kulminirajo od obupa do triumfa. Iz enega stanja v drugo je često tako majhen prehod.

Do druge svetovne vojne in še dolgo potem so uživali vse simpatije sveta — ne le Azije in Afrike, tudi Evrope in Amerike. Njihova borba proti otomanskemu imperiju je navdušila vse.

Arabska renesansa se je začela, so govorili povsod. Arabske države ustanovljajo federacijo, konfederacijo — ti glasovi so bili vse češči. Pred vrati Evrope, na obalah Sredozemlja je nova kategorija — 100-milijonska Arabija.

Vendar se velika pričakovanja niso uresničila. Bili smo razočarani, pričakovali smo več. Kulisa je lepa, toda za lepim pročeljem je tudi beda, je ignoranca, so milijoni in milijoni nepismenih.

Arabci imajo ključ sveta — so zatrjevali. So na vratih Evrope, Azije in Afrike. Imajo Suez, najvažnejšo vodno pot na svetu. V nedrih Arabije je več ko polovica vseh petrolejskih rezerv sveta.

Toda kljub vsemu so doživeli poraz. Pokazalo se je še enkrat, da država, ki nima močne materialne baze, nima in ne more imeti močne vojske. Zato ne more zmagati.

Le če bodo združili svoje moči, bodo šli lahko s časom naprej. Sicer bodo ostali samo fragment pred vrati južne Evrope.

Arabci so bili velika nacija v zgodovini. Prepričani smo, da bodo še pokazali svetu svoje kvalitete.

Miran Ogrin

TOLAŽBA

ob Rožančevih lamentacijah
v tržaškem »Mostu«

ČE NA SLOVENSKEM VSE JE NIČ
IN NIČU PREPUŠČENO,
TOLAŽI NAS VSAJ ENO:
DA TO, KAR PIŠE ON, NI NIČ.

ČUDNO

SLOVENSKI LITERARNI ZGODOVINAR PATERNU,
LE KAJ DA NISTE VTAKNILI V RAZPRAVO
O VAŠI POEZIJI TUDI NAŠO KRAVO,
KI VAM, ČERAVNO JE NE TRKA LUNA,
VSAK DAN PRESALAMUNI SALAMUNA,
KO STRNE ABSURD ZIVLJENJA V EN SAM: MUUU!

OSVEŠČANJE

KAJ VSE SE NE DOGAJA V NAŠEM MESTU!
OD SAMEGA OSVEŠČANJA SE JE ONESVESTIL
IN KO SE JE ZBUDIL, OZNANIL BLAGOVEST,
DA JE NAJVIŠJA ZAVEST NEZAVEST.

EMBE